

Köpeczi Béla

**A románok
és a Rákóczi-szabadságharc**

Romanians and the Rákóczi War of Independence

According to Romanian historian N. Iorga, the Rákóczi War of Independence was of a national (Hungarian) character and he does not mention the Romanians. The study of Béla Köpeczi seeks to make up for this lack by recalling Romanian literary works dealing with the Rákóczi War of Independence.

A Rákóczi-szabadságharcban köztudottan nemcsak magyarok vettek részt, hanem a nemzetiségiek, is mint a rutének, a szlovákok és a románok¹. Ez volt az utolsó olyan nagyobb küzdelem, amelyben a különböző etnikumok közös fellépést vállaltak a Habsburg-ház uralmával szemben. A nemzetiségi ellentétek ekkor még nem játszottak szerepet, ezek csak a XVIII. század végén jelentkeznek, és majd az 1848–1849-es szabadságharc idején törnek felszínre. Ekkor még – a horvátok és a szerbek kivételével – egyöntetű volt a vélemény, hogy megszabaduljanak Bécs uralma alól, és létrejöhessen a független Magyarország és Erdély. E két ország egymástól elkülönített életet él, Rákóczi a maga részére csak Erdélyt kívánta megtartani, Magyarország számára Miksa Emmánuel bajor választófejedelemet öhajtott királynak.

A románok a Rákóczi-szabadságharcban két vonatkozásban is jelentős szerepet játszottak. Az egyik általános jellegű volt, hiszen a román jobbágyok és nemesek a magyarokkal együtt keltek fel a bécsi kormányzat ellen. A jobbágyok azt remélték, hogy hadba vonulásuk fejében hajdúszabadságot kapnak. Volt azonban egy másik ok, amely az erdélyi románokat, jobbágyokat, nemeseket és papokat Rákóczi mellé állította, és ez az egyházi kérdés volt. I. Lipót császár már 1692-ben Kollonich Lipót bíboros ajánlására létre akarta hozni – miként a ruténeknél –, a román görög katolikus egyházat. Az új egyházalapításról hosszas viták folytak, amelyek oda vezettek, hogy a román papság egy része 1700-ban elfogadta, elismerte fejének a római pápát és az ehhez kapcsolódó hitelveket, megtartotta viszont a görögkeleti egyházból örökölt papi házasságot és más törvényeket. Az úgynevezett unió sokfelé ellentéteket váltott ki a román lakosságban, papságban, s nem kevesen ezért is támogatták a Rákóczi-szabadságharcot, amelynek vezetése ebben a kérdésben is a vallási türelmet képviselte.

A továbbiakban mindkét szempontból vizsgálom a románok részvételét, előre bocsátva, hogy természetesen a két törekvés találkozott, és egyik a másikat erősítette.

A románság szerepe a szabadságharcban

A románok (akiket akkoriban oláhoknak neveztek), amikor a szabadságharc kitört, mint jobbágyok a nemesek uralma ellen fordultak. Ifjabb Teleki Mihály naplójában azt írja,

¹ E kérdéssel először Márki Sándor foglalkozott: *II. Rákóczi Ferencz*, I. köt. Budapest, 1907. Kibővítve: Köpeczi B.: A nemzetiségek a Rákóczi-szabadságharcban. *Történelmi Szemle*, 2000, 3–4. szám

hogyan az „oláhság” 1703 végén elégette jószágait.² Ezt mondja Cserei Mihály is: „ezek (ti. a kurucok) prédálása mindenütt Erdélyben a kővári oláhokkal; csak hajtják a számtalan ménest, ökröt, juhot Erdélyben és elpusztítják az egész országot.”³ Kezdetben az erdélyi nemesek a Guberniumhoz fordultak segítségért, de nem sok eredménnyel.⁴

Rákóczi azonban nem jobbágyfelkelést akart vezetni, hanem az egész ország megmozdulását Bécs ellen, következésképpen a nemességhez is fordult az összefogás érdekében. Ezzel megváltozik a felkelés jellege, és az erdélyi nemesség nagy része is Rákóczi mellé áll. Csak azok maradnak távol, akiket Rabutin császári tábornok Szebenben és Brassóban maga mellett tart, így többek között Bethlen Miklóst, akit a *Noé galambja* című politikai iratáért letartóztat, és Bécsbe küld. A többi nemes, például a Teleki-, a Wesselényi-, a Petri-, a Mikes-, a Barcsai-családból a kurucok mellé állnak, és jelentős feladatokat kapnak. Ebben a megváltozott helyzetben is a román jobbágyok és kispapok csatlakoznak a felkeléshez. Így tudunk arról, hogy Haczegány Márkuly 300 katonával vesz részt a harcokban. Ugyanez történik az Avasban is. Máramarosban a görögkeleti Szuhay Mihály vezetésével román kispapok, a Finták, a Tatárok, a Papok, a Drágosok, a Sztánok is csatlakoznak. Maros- és Udvarhelyszéken Neagra Vaszil, Háromszéken és a Barcaságban Kimpján Bukur, Aranyosszéken Balika parasztjai lettek kurucokká.⁵ (A neveket a korabeli magyar helyesírás szerint idézem).

Híressé vált 1703 augusztusában a román szegénylegény Pintye Gligor (Grigor Pinte), akit „hegyi tolvajnak” tartottak. A háború kitörése után bevette Nagybányát, ahonnan a császáriak el akarták szállítani Szatmárra a pénzverő eszközöket. Maga Rákóczi írja *Emlékirataiban*: „A Meszes-hegység hírhedt rablója, a román eredetű Pintye akarván mutatni hozzáam való hűségét, lejött Nagybánya városához... hogy azt számomra elfoglalja, vagy pártomra állítsa.”⁶ A városban szívesen fogadták, de csapatai fosztogatni kezdtek, és az iratokból az derül ki, hogy egy Décsy István nevű tanácsos augusztus 22-én lelőtte. Ügyében a per még 1706-ban is folyt.⁷

Karácsony Tódor Surányfaluból „hajdanában hegyi tolvaj” volt, de Rákóczi hadaiban katonáskodván már ottani vitéz cselekedeteivel magát nevezetessé tette, majd 1717-ben részt vett a tatárok visszaverésében.⁸

Szurdicsán István szintén a kurucokhoz állt. Rákóczi egyik levelében 1704. december 1-jén arról ír, hogy kapitányságot tulajdonított magának, néhány nappal később pedig a Zalatnát támadó németek elleni kiállítását dicséri. 1706-ban valamilyen bűnt követett el, és Rákóczi elítéli őt, de egy Károlyinak írt levelében, ugyanennek az évnek az elején ezt írja: „Méltó volt az haláltól meggratiázni”.⁹ A legnagyobb hírre Draguly (vagy Dráguly) tett szert, aki ezredét végig megtartotta és részt vett különböző akciókban. 1708-ban a fejedelem külön is megemlékezik róla, mert megvert egy német csapatot, és Bercsényi szívesen

² Ifj. Teleki Mihály: *II. Rákóczi Ferenc főtisztjének naplója*. Szerk. Temesi A., Budapest, 25.

³ *Rákóczi-tükör*. Szerk. Köpeczi B. és R. Várkonyi Á., I. köt. Budapest, 1973. 377.

⁴ Márki i. m. I. 487.

⁵ Idézi őket Márki említett könyvében.

⁶ *II. Rákóczi Ferenc Emlékiratai*. Szövegkritikai kiadás. Budapest, 1978, 313.

⁷ A regestrumban 1706-nál, utasítás Barcsay Mihály számára. A. R. I. 22.

⁸ Marosán V.: Az avasi oláhok a Rákóczy-forradalomban. *Magyar-román Szemle*, 1896, 2. szám.

⁹ A. R. I. (Archivum Rákoizanium) 185, 192, 320, 531.

örvendezik sikerében. Elkíséri a fejedelmet Lengyelországba is, és Dolgorukij Bercsényi-től kéri, hogy küldje el őt hozzája. További sorsáról mit sem tudunk, de feltételezhető, hogy az orosz hadseregben szolgált.¹⁰

E felsorolás maga bizonyítja, hogy milyen szép számban vettek részt a románok Erdélyben a Rákóczi-szabadságharc különböző műveleteiben, természetesen addig, amíg a kuruc hadsereg képes volt mindkét országban a császáriaknak ellenállni.

A vallási ellenállás

Egy román történetíró, Silviu Dragomir sok adatot részletező könyvében¹¹ leírja a görögkeleti románok ellenállását az egyházi uniós törekvésekkel szemben. Ez az ellenállás egyszerre jelentkezett a jobbágyoknál, a nemeseknél és a papságnál. A román görögkeletiek először 1701-ben fordulnak Bethlen Miklóshoz, a kancellárhoz. Bethlen Miklós ezt írja *Önéletírásában*: „Egy Nagyszegi Gábor nevű...szegény nemes, másképpen meglehetősen értelmes, írástudó, pápistából oláh vallásra állott embert, (a papok és a jobbágyok, K. B.) kurátornak tesznek, hogy az ő dolgokat folytassa gubernium, ország és akárki előtt; ők lelkiismeretük szabadságán kívül régi rítusuk szerint semmit sem kívánnak.” (A latin szöveg: Praeter conscienciae libertatem secundum ritum veterem.¹²) Nagyszegi ismét jelentkezik Bethlennél, és bead egy tiltakozó iratot. A kancellár igyekszik őt csillapítani, de nem mer a gubernium más tagjai előtt mellette fellépni. A román püspöknél szolgált Nagyszegi, aki szembe fordult az unitussá vált előljárójával, újból megjelenik, elmondva, hogy „Istenért ő mindenre és a halálra is kész”. A kancellár végül is Sárosi János ítélmesterhez utasítja, aki kész a protestációt elfogadni. Ez veszét okozza, mert letartóztatják, és majd csak később mentik fel Bécsben. Bethlen *Önéletírásában* sajnálja Nagyszegit, és ezt írja: „Én ez az ügyet s ötet és társait is szántam, és ha lehetett volna, bizony tiszta szívvel segítettém volna, de féltem, hogy magát, másokat is és engemet is veszedelembé ejt, hasznom sem lészen a religió dolgában”. Nagyszegit végül letartóztatják, és csak 1706-ban engedték ki. Börtönbüntetése idején meghalt a felesége, szabadulása után a kurucokhoz áll, bár már elég idős. Rákóczi 1708-as leveleiben emlékezik meg róla mint brigadérosról és később mint érsekújvári parancsnokról.¹³ További sorsáról semmit sem tudunk. Mindenesetre ebben az időben Rákóczi öreg embernek mondja.

A román görögkeletiek Oroszországból és a román fejedelemségekből misekönyveket kapnak, ortodox papok esetenként oda menekülnek és kiképzést kapnak.¹⁴

Bethlen Miklós kapcsolatba kerül egy görögkeleti pappal, akit Czirka Jánosnak (Ioan Țirca) nevez, és akit így ír le: „Magyar, deák, olvasástudó, értelmes és tudós oláh papot

¹⁰ A. R. I. (Archivum Rákozianum) 518, II. 67, 290, 446, 503, III. 291, 594, 602, VI. 4, 410, 416, 418, 421, 427, 428, 432, 459, 494, 702, 704, 708, 713.

¹¹ *Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea*, Sibiu, 1–2. köt. 1920–1930.

¹² *Bethlen Miklós Önéletírása*. V. Windisch Éva kiadása. Budapest, 1955. II. köt. 52 és köv.

¹³ A.R. II. 177, 468, 541, 651, III. 126, 178, 212, 233, 236. Ez utóbbit a bujdosóknál említi

¹⁴ P. Cernovodeanu: *A havasalföldi és a moldvai vezető körök magatartása a kuruc felkeléssel szemben*. Rákóczi tanulmányok, Budapest, 1980, különösen Damaschin püspökkel kapcsolatban. 260.

(egy Szunyog Ferenc nevű jezsuita)... megfogott és vasban tartott a monastériában: ez elszaladt vasastól a mű fehervári kollégiumunkba és én tudton küldtem Enyedre és ott in latibulo (rejtekekben) tartottam majd két hétig, osztán a gubernátor (Bánffy György) és több református urakkal aperte pártját fogók, collocálók Hunyad vármegyében reformata oláh ecclesiában, fizetés is rendelvén neki.¹⁵ Végül Czirkának el kellett bujdosnia, elment Havaselvére, majd Moldvába. 1707-ben Rákóczi a görögkeleti egyház püspökének fogadta el, és ő nagy tisztelettel emlékezett meg a fejedelemről.¹⁶ A kurucok legyőzése után Máramarosba vonult el, sorsáról többet nem tudunk.

A szabadságharc idején Atanasie uniós püspök és papjai a császáriak alatt működtek, s a jezsuiták tanácsait fogadták el. A kurucok által megszállt területeken a görögkeletiek vallási életükben fenntartották, folytatták a „régí ritust”. A két egyház között a harc tovább folytatódott, s a XVIII. század végén a görögkeletieknek is önálló püspökséget állítottak fel.

A román fejedelemségek szerepe

Rákóczi Ferenc a román fejedelemségekkel több megfontolásból is folytatott tárgyalásokat. Először is tájékoztatta az ottani uralkodókat a magyarországi és az erdélyi fejleményekről. Gondot fordított arra, hogy kérje segítségüket az odamenekülő erdélyi bujdosók támogatása érdekében. Két menekülthullámról volt szó. Az egyik 1705 után jelentkezett, a másik 1707-ben. Ehhez támogatást nyújtott a konstantinápolyi francia követ, Ferriol és az ott tartózkodó magyar küldöttek, akik kérték a Portát, hogy komolyan segítsen az oda került bujdosóknak.¹⁷

A másik szempont a rácokkal (szerbekkel) folytatott tárgyalás volt. Amikor 1707-ben Rákóczi megkötötte I. Péterrel a varsói szerződést, ennek egyik pontja arról szólt, hogy a cár segítse a szerbekkel való megegyezést. Kevés történt ezen a területen. Mindenesetre a tárgyalások a szerb vezetőkkel Bukarestben folytak, s Rákóczi azt remélte, hogy ezek változást hoznak a kapcsolatokban. Erre azonban nem került sor, a rácok kezdetől fogva, végig támadták a kurucokat.

A harmadik szempont: Rákóczi igyekezett beavatkozni Havaselve belső ügyeibe. Constantin Brâncoveanu havaselvi fejedelem befogadta a magyar bujdosókat, ugyanakkor jó kapcsolatokat tartott fenn az Erdélyben lévő osztrák katonasággal is. Ez bosszantotta Rákóczit, aki többször kifogásolta ezt a magatartást mind a Portán, mind a konstantinápolyi francia követnél. Az ügyet komplikálta, hogy a havaselvi fejedelem elmozdította Mihai Cantacuzinot a hadvezéri tisztségéből, mert az tiltakozott a vajda „despotizmusa” ellen. Ebből sok viszály támadt a fejedelemségben, és I. Péterrel s Rákóczival. Ez utóbbi követet küldött Havaselvére, de az akcióknak nem lett eredménye. A fejedelemségek és a Rákóczi-szabadságharc kapcsolatairól szép és részletes összefoglalót közölt P. Cernovodeanu.¹⁸

A szabadságharc emlékezete

Mint a ruténeknél és a szlovákoknál, úgy a románoknál is fennmaradt a népköltészetben a szabadságharc emlékezete. Leginkább a román szegénylegényekről emlékeznek meg,

¹⁵ Bethlen i. m. II. 59.

¹⁶ Dragomír i. m. I. köt. 74 és köv.

¹⁷ Lásd az említett Cernovodeanu-tanulmányt

¹⁸ Kőpeczi B.: *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország*, Budapest

így Pintyéről, akinek cselekedeteiről számos ének szól.¹⁹ A *Pintye vitéz* című énekben egy hadnagy el akarja őt fogni, egy pap azonban arra biztatja, hogy lépjen fel az urak ellen. Pénzt szerez, amelyet szétoszt a szegények közt. Bajor Andor fordításában a szöveg így fejeződik be:

Megtettem mindent, amit megtehettem / kinek tartóztam, mindent megfizettem.

Dsida Jenő verssora jut eszünkbe.

I. Pop-Reteganul közöl egy másik verset is, amely Pintye haláláról szól, és arra szólítja fel utódait, hogy emlékezzenek meg róla.²⁰

De români fie horit / Și de unguri pomenit. Magyarul: A románok dicsőítsék / a magyarok megemlékezzenek róla.

Úgy tűnik, hogy ez a „hóra” Pintye nagybányai halálának a változatát erősíti meg.

A *kuruc küzdelmek költészete* című kiadványban²¹ két olyan román vers van, amely ehhez a szabadságharchoz kötődik. Az egyik szövege megmaradt az 1716-ban összeállított Bochkor-kódexben, és az az érdekessége, hogy román és magyar szöveget közöl, szerzője feltehetőleg erdélyi diák, aki ismeri a latin költészetet. Az ének a következőképpen kezdődik:

Ni ficiori cu piciori, minden vígan járja. Ezek után kilenc strófa következik, és a végén ezzel fejeződik be: Cînd a dormit, szegény ember ellopták a lovát.²² Egy olyan román kurucról van szó tehát, aki elalszik, és elviszik a lovát.

A kétnyelvű énekről az embernek eszébe jut az a 20. századi nóta, amelyet Kolozsvárt hallott gyermekkorában: Nincs Kolozsvár bekerítve, Slobod îi drumul...

Egy másik bujdosó dala, amely 1770-ben jegyeztetett fel, így szól: „săracă străinătate, Mult mi ai fost fără dreptate.” Magyarul: Boldogtalan idegenség, nagyon igazságtalan volt hozzám.

A szabadságharchoz közelebb áll néhány olyan költemény, amelyet Marosán Viktor adott ki a Magyar–Román Szemlében. Az egyik így hangzik románul és magyarul:

Fruză verde, nucă sacă / Nu-mi treba boi, nici vacă

Magyarul: Zöld levél, de száraz dió / Nem kell nekem ökör, tinó, /

Zöld levél a kalapodra, / Még a tűznek sem néz oda.

Ennél konkrétan szól a szabadságharcról és vezéereiről a következő:

Măi Rákóczi, Bercsényi, / Unde-i merge, acolo om fi.²³

Magyarul: Hej Rákóczi, Bercsényi, / Ahova mentek, ott leszünk.

Mindez arra utal, hogy az erdélyi románok mint szegénylegények és mint harcoló jobbágyok, mint bujdosók megemlékeztek a Rákóczi-szabadságharcról. A népköltészetnek ez az emlékezete a mi figyelmünket is megérdemli, nem is szólva arról, hogy ebben az esetben magyarok és románok közösen vettek részt a Habsburgok elleni harcban. N. Iorga.²⁴ a Rákóczi-hamvak hazaszállításakor így emlékezett meg a Rákóczi-szabadságharcról, hogy annak „nemzeti jellege” volt, s ennek kapcsán szól a román fejedelemségek ehhez való viszonyáról. Az erdélyi románságról azonban Iorga nem tesz említést. Mi ezt a hiányt igyekeztünk pótolni.

¹⁹ A román irodalom kistükre. M. Gafita és Lőrinczi L. kiadásában, Bukarest, 1961. I. köt. 60 és köv.

²⁰ I. Pop-Reteganul: *Trandafiri si vioarele*. Szamosujvár, 1908. A címe: *Hora lui Pintea Viteazul*. 45 és köv.

²¹ *A kuruc küzdelmek költészete*. Szerk. Varga I., Budapest, 1977, 702–703.

²² Uo. 704.

²³ Uo.

²⁴ Iorga: *Francisc Rákóczy al II-ilea, înviatorul constiinței nationale ungurești și României*. Analele Academiei Române. 1910–1911.